ALEXANDRA BANEU

OBSERVAȚII PRIVIND EDIȚIILE *ROSARIUM*-ULUI LUI PELBARTUS DE THEMESWAR DIN COLECȚIILE BCU, CLUJ-NAPOCA

0. Textul de față pornește de la o serie de întrebări firești atunci când este avută în vedere receptarea unei opere: Ce destin a avut aceasta? Cum a fost citită? A circulat după moartea autorului? De câte ediții a avut parte?

Pentru a putea contura un răspuns în ceea ce privește *Rosarium*-ul lui Pelbartus de Themeswar, pot fi folosite două metode. Pe de-o parte, se pot inventaria autorii care l-au citat sau l-au menționat în lucrările lor pe teologul bănățean, cum este, de pildă, umanistul Johann Altensteig[1], care folosește fragmente copioase din *Rosarium* atunci când își compune lexiconul teologic, sau Conrad Gesner, care îl înregistrează pe Pelbartus în bibliografia sa universală, numindu-l *Pomerius* și *sommo theologo*[2]. Problema este că o astfel de abordare scapă sistematizării. Pe de altă parte, și aceasta este calea pe care am ales să merg, consider că pot studia volumele edițiilor *Rosarium*-ului conservate în biblioteci din mai multe orașe din Centrul și Estul Europei, încercând să răspund următoarelor întrebări: Cine au fost proprietarii? Ce însemnări marginale au făcut cititorii? Cum sunt conservate? Sunt în stare bună? Sunt degradate? Cum au ajuns volumele respective în bibliotecă? Câte exemplare din *Rosarium* se găsesc într-o anumită colecție? Sunt ele mai numeroase sau mai puțin numeroase în raport cu celelalte lucrări ale lui Pelbartus din aceeași colecție? Răspunsul la aceste întrebări va oferi o soluție pentru o interogație mai generală: A fost *Rosarium*-ul folosit ca manual în *studia* franciscane din Centrul și Estul Europei după Conciliul Tridentin? Ceea ce urmează reprezintă numai o mică parte a unui demers mai amplu[3].

[1] Există o serie de mențiuni explicite în lexiconul teologic al acestuia: Altensteig 1580, f. 23a, f. 37a, f. 65b etc. Pentru o prezentare a lui Altensteig și a operei acestuia, vezi Langer 1994, p. 58.

[2] Gesner 1574, p. 542. Despre această mențiune, vezi Timár 1922, p. 100. Pentru o prezentare a lui Conrad Gesner și a bibliotecii sale: Leu, Keller, Weidmann 2008. Întrucât această enumerare are un caracter ilustrativ, voi trece peste influența lui Pelbartus asupra lui Ian Eck și Angelo Elli da Milano. Pentru acestea, vezi Baumgarten 1971, p. 493; Dám 1952, 1957.

[3] Szidónia Weisz a scris un studiu asemănător, dar dedicat lucrărilor lui Pelbartus conservate în colecția Bibliotecii „Teleki-Bolyai" din Târgu Mureș (vezi Weisz 2010, p. 101−108). Mai există și alte texte ce se ocupă de dimensiunea materială a lucrărilor lui Pelbartus. Printre ele, numărăm: Borda 2007, în care autorul vorbește despre edițiile *Stellarium*-ului; Göcking 1999, în care se găsesc descrieri ale incunabulelor conservate în mai multe biblioteci din Germania; Bartha 1998, care scrie despre tipurile de legături ale lucrărilor lui Pelbartus de Themeswar și Oswaldus de Lasko conservate

DACOROMANIA, serie nouă, XXIII, 2018, nr. 2, Cluj-Napoca, p. 156–162

BDD-A28536 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:50 UTC)

1. Pelbartus de Themeswar (Pelbart din Timişoara, Temesvári Pelbárt) a fost un franciscan observant de secol XV. El a studiat la Universitatea din Cracovia, obţinându-şi bacalaureatul în arte în 1463 (Gąsiorowski 2000, p. 53). Nu ştim dacă a urmat şi cursurile Facultăţii de Teologie la aceeaşi universitate sau la o alta din Centrul Europei, dar este mai degrabă plauzibil să-şi fi continuat studiile în sistemul franciscan de educaţie, date fiind practicile vremii şi faptul că nu i-am mai găsit numele în nicio matriculă universitară consultată. Cert este că, începând cu 1483, după cum consemnează *Cronica fraţilor minori din Ungaria* (Toldy 1867, p. 250) atribuită lui Blasius de Zalka, Pelbartus le preda teologia fraţilor franciscani observanţi de la *studium*-ul *generale* de pe lângă conventul „Sfântul Ioan" din Buda, urmând *Sentinţele* lui Petrus Lombardus.

1.1. În acest context a fost compus *Rosarium*-ul, o operă târzie, pe care Pelbartus nu a reuşit să o încheie înaintea morţii, ultimul volum fiind scris de către elevul lui, Oswaldus de Lasko. Lucrarea este împărţită în 4 volume, după modelul *Sentinţelor* lui Petrus Lombardus, fiecare dintre ele corespunzând tematic uneia dintre cărţile *Sentinţelor*: primul vorbeşte despre Treime, al doilea, despre creaţie, al treilea se ocupă de Cristologie, iar al patrulea, de sacramente. Deşi nu este un comentariu sentenţiar, *Rosarium*-ul conservă urme ale acestui tip de scriere: are un prolog tipic pentru un asemenea comentariu, punând în discuţie statutul de ştiinţă al teologiei, iar majoritatea surselor invocate de-a lungul întregului tratat este reprezentată de comentariile sentenţiare redactate de autori scotişti de secol XIV şi XV – cel mai des sunt invocate textele lui Petrus de Aquila (sau Scotellus) şi Guillaume de Vorrillon. În interiorul fiecărui volum, ordinea urmată este alfabetică, astfel încât ar fi mai corectă afirmaţia că este o enciclopedie teologică inspirată de *Sentinţele* lui Petrus Lombardus.

1.2. Pe lângă *Rosarium*, Pelbartus a mai compus şi trei colecţii de predici. Prima dintre ele, *Pomerium sermonum de tempore*, a fost publicată în 1498, iar în 1499 au apărut celelalte două volume, *Pomerium de sanctis* şi *Pomerium quadragesimale* (Bárczi 2007, p. 252). *Pomerium*-ul s-a dovedit a fi un adevărat bestseller în epocă, numai volumul *De sanctis* fiind reeditat de 20 de ori între 1499 şi 1519 (de 12 ori la Haguenau, în imprimeria lui Heinrich Gran, cu finanţare de la Johann Rynmann); pentru a avea un termen de comparaţie, volumul dedicat praznicelor sfinţilor, *Biga salutis*, scris de Oswaldus de Lasko, elevul lui Pelbart, a fost reeditat de 5 ori[4] (Bárczi 2007, p. 285). Termenul *pomerium*, o variantă medievală a lui *pomarium*, înseamnă grădină de pomi fructiferi, livadă, dar în acelaşi timp desemnează şi partea nelocuită de la marginea unei cetăţi, partea care se află în afara zidurilor. Titlul este explicat de către Pelbartus însuşi la începutul colecţiei *De tempore*:

---

la BCU, Cluj; iar D. E. Rhodes s-a ocupat de descrierea ediţiei Augsburg 1502 a *Pomerium*-ului (Rhodes 1958) şi de descrierea a două dintre lucrările lui Pelbartus (*De sanctis* şi *De tempore*) aflate în colecţia British Museum (Rhodes 1959).

[4] De fapt, operele lui Pelbartus şi Oswaldus au cunoscut mai multe ediţii decât cele ale celebrului umanist maghiar Janus Pannonius (Domonkos 1986, p. 231).

BDD-A28536 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:50 UTC)

„Într-un final, am hotărât să numesc această lucrare, în ciuda proastei reputații, *Livadă de predici (Pomerium sermonum*), şi am făcut acest lucru în mod potrivit, întrucât, aşa cum în livadă există pomi, fructe şi flori diferite, tot astfel în această lucrare se găsesc predici diferite şi felurite, flori ale unor învățături variate şi fructe mântuitoare ale misterelor divine”[5].

1.3. *Stellarium*-ul, un text dedicat Fecioarei Maria, publicat în 21 de ediții, este, din câte ştim, prima scriere a lui Pelbart. El susține că l-a compus fiindcă Fecioara Maria l-ar fi vindecat de ciumă. Are forma unui tratat, împărțit în 12 cărți, potrivit celor 12 mistere teologice care însoțesc cultul Fecioarei. Deşi, de multe ori, editorii l-au intitulat *Pomerium sermonum de beata virgine* (vezi, de pildă, ediția Lyon 1509), iar bibliotecarii l-au catalogat ca pe o colecție de predici, nu este în niciun caz vorba de acest gen literar.

1.4. Ultima lucrare, *Expositio compendiosa libri Psalmorum*, scrisă aproape în acelaşi timp cu *Rosarium*-ul şi având, precum acesta din urmă, un evident scop didactic, este un comentariu al psalmilor şi al tuturor cântărilor din *Biblie*, care a cunoscut numai trei ediții.

1.5. Edițiile *princeps* ale tuturor lucrărilor lui Pelbartus au fost publicate la Haguenau, în imprimeria lui Henric Gran, cu finanțarea lui Johann Rynmann[6]. Nu este uşor de înțeles de ce nişte edituri din afara Ungariei au fost atât de interesate să publice opera lui Pelbartus într-un număr atât de mare de ediții. Pot doar presupune că se datorează asocierii dintre caracterul lor practic şi momentul favorabil în care au fost compuse: este vorba despre o perioadă în care ordinul franciscanilor observanți, susținut de papalitate, încerca să se impună în Centrul şi în Estul Europei, luptând să câştige teren atât în fața superstițiilor cu origine păgână ale populației needucate, cât şi în fața umanismului.

2. Colecția Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj s-a constituit prin unificarea fondului de carte al Universității cu acela al Societății Muzeului Ardelean, fondurile de manuscrise, documente, incunabule şi cărți rare fiind formate, în mare parte, din donații[7]. Societatea Muzeului Ardelean s-a dezvoltat în secolul al XIX-lea, în contextul preocupării moderne de a stabili o cultură națională[8], prin unirea bibliotecilor particulare ale mai multor familii maghiare importante. Astfel se poate explica o atât de mare prezență a lucrărilor lui Pelbartus de

[5] *Sermones Pomerii fratris Pelbarti de Themeswar divi ordinis sancti Francisci, De tempore*, Hagenaw, 1501, prologus, a1v: *Denique hoc opus, quamvis exilis reputationis, censui nominari „Pomerium sermonum” et hoc convenienter, quia sicut in pomerio varie sunt arbores, fructus et flores, sic in hoc opere varii et multiplices sermones, flores diversarum doctrinarum et fructus salubres mysteriorum divinorum continentur*.

[6] Burg 1957, p. 21–22.

[7] Radosav–Hentea 1995, p. 19–20 şi p. 22–23. Pentru formarea fondului de incunabule, vezi Schatz–Stoica 2007, p. 25.

[8] În acelaşi context a fost înființat şi Muzeul Brukenthal şi societatea română ASTRA (Niessen 2006, p. 298).

BDD-A28536 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:50 UTC)

Themeswar în acest fond: el este considerat un autor național maghiar, în ciuda faptului că toate lucrările sale sunt scrise în limba latină, întrucât acestea stau la baza unora dintre cele mai importante codice în vernaculară din cultura maghiară – chiar primele texte în limba maghiară sunt traduceri după lucrări latine ale lui Pelbartus[9]. La Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca se găsesc următoarele ediții ale operelor sale:

(1) *Stellarium*, Haguenau 1501;
(2) *Stellarium*, Lyon – probabil 1509 − (nedatat; nu provine din Colecția Muzeului Ardelean, ci este achiziționat).
(3) *Stellarium*, Haguenau1511;
(4) *Stellarium*, Lyon 1509;
(5) *Sermones Pomerii de tempore (pars hyemalis)*, Haguenau 1503;
(6) *Sermones pomerii de tempore*, Haguenau 1501;
(7) *Sermones pomerii de tempore*, Haguenau 1501
(8) *Pomerium de tempore*, Augsburg 1502;
(9) *Pomerium de sanctis*, Haguenau 1515;
(10) *Pomerium de sanctis*, Ausburg 1502;
(11) *Sermones pomerii de sanctis*, Haguenau 1500;
(12) *Pomerium quadragesimale*, Augsburg 1502;
(13) *Sermones quadragesimales*, Haguenau 1501;
(14) *Sermones quadragesimales*, Haguenau 1501;
(15) *Rosarium*, Haguenau 1503−1504 (doar două dintre cele patru volume);
(16) *Rosarium*, Veneția 1586 (vol. 1, 3, 4);
(17) *Rosarium*, Veneția 1589 (4 vol.); singura ediție completă a *Rosarium*-ului.

În total sunt patru exemplare din *Stellarium*, patru din *De tempore*, trei din *De sanctis*, trei ediții din *Sermones quadragesimales* şi trei din *Rosarium*, dintre care numai ediția Veneția 1589 este completă. Cele mai multe provin fie direct din Colecția Muzeului Ardelean, fie sunt donații din partea Muzeului Ardelean, excepție făcând un *Stellarium* editat la Lyon, care este marcat în catalog drept achiziție.

(15) Ediția din *Rosarium*, tipărită la Haguenau între 1503 şi 1508, în oficina lui Henricus Gran, se găseşte la BCU, Cluj, sub cota Biblioteca Maghiară Veche 50. De fapt, este vorba numai despre primele două volume, tipărite între 1503 şi 1504. Formatul este *in folio*, iar ambele au numerotare manuală.

Pe pagina de titlu se găseşte o indicație privind proveniența, dar aceasta este deosebit de greu de descifrat, întrucât cerneala acidă a ros hârtia. Din ceea ce am putut vedea, este scris: *Ad bibliothecam Ecclesiae Collegii Oeting Veteris, duplum Bibliothecae regiae* *** (Către biblioteca Colegiului Bisericii din Oettingenul cel Vechi, dublura de la Biblioteca regească din ***) , numele localității în care se afla această bibliotecă rămânând indescifrabil.

Niciunul dintre cele două volume nu are vreo însemnare făcută de cititori, ceea ce ne arată că, în fapt, exemplarul nu a circulat.

[9] Domonkos 1986, p. 231. Este vorba, în special, despre *Stellarium* şi *De sanctis*.

BDD-A28536 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:50 UTC)

(16) Ediția din *Rosarium* tipărită la Veneția în 1586, în oficina lui Franciscus Zilettus, se găseşte sub cota Biblioteca Maghiară Veche 852. Aceasta nu este completă, biblioteca deținând doar volumele 1, 3 şi 4. Formatul lucrării este *in -4°*.

În primul volum sunt numerotate manual: pagina de titlu, epistola dedicatorie şi indicele (ff. 1r–16r); în rest numerotarea aparține editorului. Există puține notații marginale şi intervenții ale cititorilor în text, dar merită menționate, fiindcă ne spun ceva despre felul în care această lucrare a fost receptată şi despre interesul şi cunoştințele celor care au avut efectiv textul în mână.

La f. 8rb, în Prologul *Abyssus*, în cadrul unei discuții despre statutul de ştiință al teologiei, un cititor a subliniat *scientia speculativa* şi *scientia practica et speculativa*. Pelbartus susține că teologia este o ştiință practică, întrucât scopul ei final este făptuirea binelui, şi nu dobândirea unui tip de cunoaştere teoretică, dar se pare că cel care i-a citit textul doar a subliniat cele două posibilități de a răspunde la întrebarea privind ce tip de ştiință este teologia, fără a mai sublinia şi soluția autorului franciscan.

La acelaşi folio, este copiat din text, în margine, fragmentul *idem non specificatur a duobus habentibus*, dintr-un citat din William de Ware, citatul întreg fiind *Sed contra arguit Varro, quia idem non specificatur a duobus habentibus contrarium modum in specificando*[10]. În acelaşi volum, la f. 14r este corectată paginația din 22 în 14, iar la f. 175vb este subliniat *sub* din *sub ratione* – nu este evident de ce a făcut cititorul acest lucru.

Volumul al treilea are, la rândul său, foliile numerotate manual pentru pagina de titlu, epistola dedicatorie şi indice (1r–8v). La fel ca în primul volum, nu există multe note ale cititorilor: la f. 42vb un *eft* este corectat în *est*; la f. 47va bis (*Annunciatio domini*, § 26) este atrasă atenția asupra întregului paragraf printr-un semn marginal; iar la folio 85vb (*Charitas VI: Utrum maioris perfectionis sit ex charitate inimicos diligere quam amicos amare*[11]*?*) este rezumat, destul de stângaci, în margine, primul punct al argumentului: *dicit (?) diligimus eos equalis perfectionis*[12].

Şi volumul al patrulea are numerotație manuală pentru pagina de titlu, epistola dedicatorie şi indice (1r–8v). În el se găsesc cele mai multe intervenții ale cititorilor de până acum. Sunt subliniate în text sau marcate în margine mai multe pasaje, în următoarele locuri: 1v (*Prooemium*), 2rb (*De Abel*), 9vb (*Absolutio*), 105ra (*Eucharistia III*), 106ra (*Eucharistia III*), 107rb (*Eucharistia IV: De accidentibus in Eucharistia*, § 16), 108va (*Eucharistia IV: De accidentibus in Eucharistia*, § 16).

[10] *Rosarium* 1586, I, 8rb: „Dar împotrivă argumentează Varro, deoarece acelaşi lucru nu poate fi specificat de două lucruri care au moduri contrare de a specifica”.

[11] „Dacă ține de o perfecțiune mai mare să-i iubeşti pe duşmani din caritate decât să-i iubeşti pe prieteni”.

[12] „Spune: îi iubim pe ei cu o perfecțiune egală”.

BDD-A28536 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:50 UTC)

128rb (*Excommunicatio*), este subliniată propoziția şi pus un semn pentru *nota bene* în dreptul ei: *unde iudex nullum debet excommunicare nisi pro peccato mortali*[13].

f. 133vb (*Excommunicatio*) este subliniat *excommunicatur*.

f. 134va (*Excommunicatio*), notat în margine, reluat din text *non licet aliquem percutere*[14].

f. 136ra (*Excommunicatio*, § 31), notat în margine, rezumă textul din coloana în dreptul căreia se găseşte notația *Praelatus religionis possit absolvere percutientis cleri*[15].

f. 136ra (*Excommunicatio* § 32) semn în dreptul pasajului *Utrum si regularis percutiat regularem alterius claustri praelatus percutientis possit absolvere*[16].

f. 136rb (*Excommunicatio* § 32), un semn în dreptul pasajului *Quaeritur quid sit tenendum de monialibus quae se invicem percutiunt*[17].

f. 210ra (*Matrimonium V*, § 41) este marcată intoducerea unei noi chestiuni.

f. 231rb (*Poenitentia* § 2), semn în dreptul pasajului *Poenitentia quomodo est poena si est voluntaria et quomodo virtus si est involuntaria*?[18].

Un pasaj întreg marcat la f. 233ra (*Poenitentia* § 8) şi două coloane aproape la 242vb–243ra (*Restitutio*).

Trebuie să remarcăm ce probleme i-au preocupat cel mai mult pe cititorii acestui volum: cum poate fi absolvit de păcat cineva care loveşte pe altcineva, în special pe un membru al clerului sau al unui ordin religios, ce presupune penitența, ce înseamnă să-ți iubeşti aproapele.

Pe lângă aceste pasaje evidențiate, mai există şi trei corecturi: la f. 125rb (*Eucharistia VII*), unde cineva a corectat *motus* în *mutus*, în propoziția *possit verba proferre consecrationis ita quod non sit motus et habeat intentionem faciendi*[19]. Cel care introduce corectura are dreptate, textul fiind astfel şi în ediția Haguenau 1508.

f. 131 este numerotat manual, la fel ca f. 185.

(17) Ediția *Rosarium*-ului publicată la Veneția, în 1589, este singura completă dintre cele conservate în colecția BCU Cluj-Napoca. Formatul este in -4°, volumele I şi II, respectiv III şi IV sunt legate împreună. Aceasta are foarte multe însemnări, majoritatea făcute de un acelaşi cititor, în acelaşi stil.

---

[13] *Rosarium* 1586, IV, 128rb: „de aceea judecătorul nu trebuie să excomunice pe nimeni decât pentru un păcat de moarte”.

[14] *Rosarium* 1586, IV, 134va: „Nu este permis să loveşti pe cineva”.

[15] „Prelatul unui ordin poate să absolve pe cineva din cler care loveşte.”

[16] *Rosarium* 1586, IV, f. 136ra: „Dacă membrul regular al unui ordin îl loveşte pe un alt membru regular al unui alt claustru, prelatul celui care îl loveşte poate să îl absolve”.

[17] *Rosarium* 1586, IV, f. 136rb: „Se întreabă ce trebuie spus despre călugărițele care se lovesc una pe cealaltă”.

[18] *Rosarium* 1586, IV, f. 231rb: „În ce fel este penitența o pedeapsă, dacă este voluntară, şi în ce fel este o virtute, dacă este involuntară”?

[19] Astfel, propoziția „Poate să rostească cuvintele consacrării astfel încât să nu fie mişcat şi să aibă intenția de a face acest lucru” (*Rosarium* 1586, IV, f. 125) devine „Poate să rostească cuvintele consacrării astfel încât să nu fie mut şi să aibă intenția de a face acest lucru”.

BDD-A28536 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:50 UTC)

Primul volum are pagina de titlu, epistola dedicatorie şi indicele numerotate manual (1r–16r). Numeroasele intervenţii ale cititorului sunt menite să faciliteze urmărirea argumentelor, fiind subliniate diferitele părţi ale întrebărilor sau argumentelor şi întrebările secundare introduse de către Pelbartus în cadrul aceleiaşi teme. Ceea ce merită remarcat este că, uneori, sunt reluate în margine punctele unui anumit argument (este scris *primo*, *secundo* etc.) sau, şi acest fapt este poate cel mai semnificativ, sunt marcate în margine, sistematic, obiecţiile posibile pentru fiecare teză susţinută şi răspunsul pe care Pelbartus îl oferă (e scris: *obiectio prima*, *obiectio secunda*, sau *dices* şi *responsio* în dreptul răspunsului). În acest prim volum toate intrările sunt marcate astfel de către un cititor care, în mod evident, era interesat să urmărească argumentele. Pe lângă aceste intervenţii sistematice, uneori mai sunt reluate în margine autorităţile citate explicit în text. Pentru a da un exemplu al modului în care cititorul îşi aplică sistemul de notaţii, la intrarea *Charitas* (f. 30ra–32vb) diviziunile chestiunii şi întrebările secundare sunt subliniate, unele dintre autorităţi sunt reluate în margine (astfel încât la f. 30vb este notat *prima auctoritas*, *Magister*, *Bonaventura*), la f. 31ra sunt subliniate momentele argumentului, dar acestea sunt notate şi în margine *prima distinctio*, *distinctio secunda*, *tertia distinctio* – este vorba despre un pasaj dedicat clarificării termenilor. Între 31va şi 32vb sunt subliniate momentele argumentului şi întrebările suplimentare introduse de către Pelbartus, iar la 32va este scris *Richardus* în margine, în dreptul unui citat explicit din Richard de Mediavilla.

Volumul al doilea are pagina de titlu şi indicele numerotate manual (1r–16r). Sublinierile urmează sistemul descris mai sus, deci este vorba despre acelaşi cititor. Singura diferenţă constă în faptul că acesta nu mai adnotează toate intrările, ci doar pe cele care au teme teologice, cele care conţin informaţie strict enciclopedică, neavând nicio marcaţie. Astfel, lipsesc intervenţii ale cititorului pentru intrările: *Animal*, *Annus*, *Aqua*, *Armonia*, *Avis*, *Dies et Nox*, *Digestio*, *Diluvium*, *Elementum*, *Etas*, *Eternitas*, *Evo*, *Falsitas*, *Generare*, *Gens*, *Grana*, *Gumma*, *Herba*, *Iginis*, *Impressiones Metheorologice*, *Lapis*, *Lignum*, *Lingua, Mel, Metalla et Mineralia*, *Mons*, *Motus*, *Mundum*, *Natatile*, *Natura*, *Nobilitas*, *Obiecta*, *Oleum*, *Reptilia*, *Sanitas*, *Tempus*, *Terra*, *Vegetabile*, *Ventus*, *Vigilia*, *Vinum*, *Vita*, *Yris şi Zodiacus*.

Pentru volumul al treilea avem mai puţine intervenţii ale cititorilor. Sunt cel puţin două mâini care însemnează textul, fiind folosite instrumente şi sisteme de notaţie diferite: un creion, cu care doar sunt subliniate anumite pasaje, nu neapărat cele care facilitează urmărirea argumentului, şi un instrument cu cerneală maronie, ca şi cel folosit pentru primul şi al doilea volum, care foloseşte sistemul descris mai sus. Volumul al patrulea, în schimb, nu are nicio notă făcută de cititori.

Ceea ce putem conchide este că *Rosarium*-ul a fost citit. Ediţia Haguenau mai puţin, dar cele două ediţii veneţiene au avut cititori interesaţi şi avizaţi, preocupaţi în special de temele de teologie dogmatică. Pentru a putea răspunde întrebării dacă *Rosarium*-ul a fost folosit ca manual de teologie trebuie studiate mai multe exemplare, conservate în alte biblioteci importante. Un grup de notaţii

BDD-A28536 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:50 UTC)

comune sau de teme adnotate în mod special, poate o serie de glose comune ar putea fi indicații în acest sens.

BIBLIOGRAFIE

Altensteig 1580 = *Lexicon theologicum complectens vocabulorum descriptiones, diffinitiones et interpretationes quae sunt scholae theologicae propria, ab ea ad commodiorem doctrinam vel excogitata, vel a profanis authoribus ad usum suum traducta itemque plurima notamina quae ad intelligenda theologorum scripta apprime cum utilia sunt, tum necessaria*, authore Ioanne Altensteig, Mindelhaimensi, sacrae theologiae doctore, excudebat Ioannes Symonetus Typographus Lugdunensis, 1580.

Bárczi 2007 = Ildikó Bárczi, *La diversité thematique dans les predicatios de Pelbart de Temesvár*, în „Archivum Franciscanum Historicum", C, 2007, p. 251–310.

Bartha 1998 = Hajnal Bartha, *The Bindings of Works by Pelbartus of Themeswar and Osualdus de Lasko in the Collections of the University Library*, Cluj, în „Philobiblon: Transylvanian Journal of Multidisciplinary Research in Humanities", III, 1998, p. 288‒289.

Baumgarten 1971 = Sándor Baumgarten, *Saint Joseph d'après Pelbart de Temesvar O.F.M.*, în *San José en los XV primeros siglos de la iglesia. Actas del Simposio Internacional en el primer centenario de la proclamación de San José como Patrono de la Iglesia Universal. Roma 29 noviembre–6 diciembre 1970*, Valladolid, Centro Español de Investigationes Josefinas, 1971, p. 492–496.

Borda 2007 = Borda Lajos, *Über die Inkunabelausgaben von Pelbartus de Themeswars Stellarium*, în „Gutenberg-Jahrbuch", LXXXII, 2007, p. 97–100.

Burg 1957 = André Marcel Burg, *Catalogue des livres imprimés à Haguenau*, în „Etudes Haguenoviennes Nouvelle Serie", 2 (1957), p. 21–143 [La nota 6 e citat].

Dám 1952 = Ince Dám, *Influsso di Pelbarto di Temesvar nelle opere di Angelo Elli da Milano*, în „Corvina. Rassegna Semestrale Italo-Ungherese", seria a treia, I, 1952, p. 164–191.

Dám 1957 = Ince Dám, *Repertorium ex operibus Pelbarti di Temesvar, O.F.M. aliorumque ab Angello Elli Mediolanensi, O.F.M. collectum*, *Scientiis artibusque*, vol. I, Roma, 1957, p. 105–126.

Domonkos 1986 = L. S. Domonkos, *Mariology and Vernacular Literature in Late Medieval Hungary*, în „Hungarian Studies", II, 1986, p. 227–241.

Gąsiorowski 2000 = Antoni Gąsiorowski (ed.), *Liber promotionum Facultatis Artium in Universitate Cracoviensi saeculi decimi quinti*, Cracovia, Polska Akademia Umiejetnosci, 2000.

Gesner 1574 = *Bibliotheca instituta et collecta primum a Conrado Gesnero, deinde in Epitomen redacta et novorum librorum accessione locupletata, iam vero postremo recognita et in duplum post priores editiones aucta, per Iosiam Simlerum Tigurinum*, Tiguri, *apud* Christophorum Froschoverum, mense martio, anno 1574.

Göcking 1999 = P. Dominikus Göcking OFM, *Beschreibung der Druckausgaben der Werke des Pelbartus de Themeswar*, în „Mitteilungsblatt der Arbeitsgemeinschaft Katholisch-Theologischen Bibliotheken", XLVI, 1999, p. 67–121.

Langer 1994 = Ullrich Langer, *Perfect Friendship. Studies in Literature and Moral Philosophy – from Boccaccio to Corneille*, Geneva, DROZ, 1994.

Leu, Keller, Weidmann 2008 = Urs B. Leu, Raffael Keller, Sandra Weidmann (eds.), *Conrad Gessner's Private Library*, Leiden–Boston, Brill, 2008.

Niessen 2006 = James P. Niessen, *Museums, Nationality and Public Research Libraries in Nineteenth Century Transylvania*, în „Libraries and the Cultural Record", XLI, 2006, no. 3, p. 298–336.

Radosav–Hentea 1995 = Doru Radosav, Ion Hentea, *La Bibliothèque Centrale Universitaire „Lucian Blaga" de Cluj-Napoca. Bref historique*, în „Transylvanian Review", IV, 1995, nr. 2, p. 14–28.

BDD-A28536 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:50 UTC)

Rhodes 1958 = D. E. Rhodes, *An Unidentified Incunable Printed at Augsburg not before 1502*, în „The Library", 13/1958, p. 54–56.
Rhodes 1959 = D. E. Rhodes, *Two Editions of Pelbartus of Temesvár*, în „The British Museum Quarterly", XXI, 1959, nr. 4, p. 87–88.
Schatz–Stoica 2007 = Elena Maria Schatz, Robertina Stoica, *Catalogul colectiv al incunabulelor din România*, Bucureşti, CIMEC – Institutul de Memorie Culturală, 2007.
Timár 1922 = Kálmán Timár, *Gesner Konrád, Temesvári Pelbártról*, în „Irodalomtörténet a Magyar Irodalomtörténeti Társasági havi folyóirata" 1–10 (1922), p. 100–101.
Toldy 1867 = Ferenc Toldy (ed.), *Blasii de Zalka et continuatorum eius cronica fratrum minorum de observantia provinciae Boznae et Hungariae*, în *Annalecta monumentorum Hungariae historicorum literariorum maximum inedita*, Buda, Biblioteca Academiae Scientiarum, 1867, p. 213–315.
Weisz 2010 = Szidónia Weisz, *Un **pomerio sommo theologo** în Biblioteca Teleki-Bolyai. Operele lui Pelbartus de Themeswar*, în „Libraria. Studii şi cercetări de bibliologie", IX, 2010, nr. 9, p. 101–108.

SOME NOTES ON THE EXTANT COPIES OF THE *ROSARIUM* OF PELBARTUS OF THEMESWAR FROM THE CLUJ-NAPOCA UNIVERSITY LIBRARY
(*Abstract*)

The present text studies the reception of Pelbartus of Themeswar's writings by focusing on the extant copies of the *Rosarium* from the "Lucian Blaga" University Library collections. The work has been edited four times: in Haguenau (1503–1508), in Venice twice (1586 and 1589) and in Brescia (1590), only three of the different editions being represented in the library that constitutes the main source for this study. Marginal notes made by readers as well as the state of preserve of these volumes are important indicators of their circulation and use, as well as of the particular interests of readers. Of course, the entire research is just a part of a broader endeavor that would uncover the history of these editions after cataloguing and studying all the extant volumes from libraries across Central and Eastern Europe.

Cuvinte-cheie: *Pelbartus de Themeswar*, ***Rosarium***, *comentariu sentenţiar*, *note marginale*, *exemplare conservate.*
Keywords: *Pelbartus of Themeswar*, ***Rosarium***, *commentary on the Sentences*, *marginal notes*, *extant copies.*

Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu" al Academiei Române
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21
alexandra.baneu@yahoo.com

BDD-A28536 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:50 UTC)